1293 ՍԷՖԷՐ 29 ԱԼԱԹՈՒՐՔԱ

ԽԻՐՄԻ ՏԷՕՐՏԻՒՆՃ

ՄԷՃՄՈՒԱՑԸ ՀԱՎԱՏԻՍ

Իչ պու Մէճմուայը Հավատիս քազար վէ խորթու կիւնլէրինտէն մաատա հէր կիւն Թապ ու նէշր օլունմաճագ տըր ։
Սէնէլիկի բէչին 2 ատէտ լիրայի օսմանի
Ալթը այլըղը 1 » » »
Տաշրա իչիւն բօսթա խէրճլէրի զամմ օլուր
Պէհէր նուսխէսի 1 ղուրուշ տըր ։

Իլանաթլըն սըրասը պիր տէֆալըգ 3 ղրշ
Իքի տէֆ. իչիւն պէհէր սըրասընա 2« «
Իւչ տէֆա իչիւն պէհէր սըրասընա 1 «
Իւչ տէֆատան զիյատէ վէ ուզուն իլանաթ իչիւն այրըճա բազարլըգ օլունուր ։
Տաշրալարտան կէլէն մէքթուպուն բօսթա մէ սարիֆլէրի, կէօնտէրէն վիրէճէք տիր ։

ՈՒՍՄԱՆԼՈՒ ՓՕԼԻԹԻՔԻՅԷ ԳԱԼԷՏԻՅԷ ՎԷ ԻԼՄԻՅԷ

ՎԷ ՄԷՎԱՏՏԸ ՆԱՖԻԱՅԸ ՍԱՅԻՐԷՅԷ ՄՈՒԹԱԱԼԻՔ ՂԱԶԷԹԱ

ԱՍԻԹԱՆԷ 13 ՄԱՐՏ

ՄԻԼԻՅԷ

Ապտուլլահեան Միքայէլ էֆէնտինին մահուտ 300 լիրա մաաշըսի պու հաֆթա պէ թէքրար մէյտանա գօնուլուպ, պու պապտէ եէնիտէն եէնիյէ Էնֆիճեան Գրիգոր Վ. էֆէնտի ալէյհինտէ տաավայա գըյամ օլունմուշ, վէ էվվէլ ու ախըր իթթիխազ օլունան ***** պէ թէքրար էլէ ալընմըշ օլտուղունտան, Մէճմուա տախի օն այտան պէրու պու պապտէ մուրվէթէն իթթիխազ իյլէտիկի սուքիւթ բէրտէսինի պէ թէքրար աչմայա վէ հագիգաթը հալին իֆատէսի իլէ շու եօլտա գուլլանըլան պիր թագըմ Փըրըլտագլարը մէճպուրէն իֆշա էյլէմէյէ մուպաշիրէթ էտէճէյինի շիմտիտէն օգույանլարընա վաատ ու իլան էյլէր ։

[illegible]

1876 Յունվար 18

Մեր Սրբազան Պատրիարքին տեղս հասնելէն 'ի վեր, հանդիպած դէպքերը, և մանաւորապէս հակողդային մասին, և Մերտինոյ Արքեպիսկոպոս Գեր. Մելքոն Նազարեանին հետ ունեցած բանակցութեան համառօտ բովանդակութիւնը՝ անկողմնապէս որ ըստ պատուական Լրագրոյդ միջոցաւ 'ի լուր բոլոր աշխարհի ծանուցանելով, ըստ այնմ ոմանց կողմանէ առ ատելութեան և ոմանց կողմանէ ալ առ անգիտութեան ցանցնուած խօսքերը ցրելու, և իրաց բուն հանգամանքը յերեւան ածելու կը փութամ։ Եւ կը յուսամ որ ճշմարտութեան քարոզ և ջատագով եղող Լրագիրնիդ, նամակիս երկարութեան չ'նայելով, սիրով հաճութեամբ իւր էջերուն մէջ կը հիւրընկալէ զայն 'ի սէր ճշմարտութեան և յարգար վկայութիւն իրաւանց և անմեղութեան ։ Ուստի,

Երբ, Սրբազան Պատրիարքը աստ ղըր հասաւ, ուղհասարակ բոլոր հակողդայինք, թէ քահանայք և թէ աշխարհականք, արդէն Լատին քահանայից կողմանէ իրենց դէմ Լատին եկեղեցեաց մէջ ցոյց տրուած տմարդի վարմունքէն ձանձրացած, սկսան նորա քովը յաճախել և երկու կողմին մէջ օրինաւոր հաշտութիւն մը ձգելու վրայ թախանձանօք խօսիլ։ Ս. Պատրիարքը՝ ասոնց այսպիսի փափաքը գովելով, խնդրեց որ իրենց Հաստատութեան կողմանէ բանակցութեան մտնելու համար, ընդարձակ իշխանութիւն ունեցող և յարմար մէկը որոշեն և իրեն խաբրեն. ասոնք առաջի բերան Լատին Նուիրակին փոխանորդը ցոյց տուին, բայց Ս. Պատրիարքը երկու պատճառաւ չընդունեց, նախ որ երկու կողմին գըժտութիւնը Լատինականութեան հետ չէ ըսաւ, որ Լատինացւոց հետ բանակցութեան մտնելու հարկ ըլլայ. երկրորդ՝ որ ցոյց տրուած Լատին քահանային՝ Նուիրակին կողմանէ ճըշմարտապէս փոխանորդ ըլլալուն մըրայօք վաւերական վկայագիր չ'կայ մէջ տեղ, որով կարելի ըլլայ այն անձը օրինաւորապէս փոխանորդ ճանչնալ և հետը օգտակարապէս խօսիլ։ Ասոր վրայ վերջապէս որոշեցին հօս հրաւիրել Մերտինի Նազարեան Մելքոն արքեպիսկոպոսը, որն որ գալով գրեթէ ամիս մը միայ, և այս միջոցին տասը անդամի չափ խօսակցութիւններ եղան, որոյ համառօտ և ճիշդ պատմութիւնը այս է ։

Գ. Նազարեան. Ի՞նչ միջոց կայ երկուց կողմանց հաշտութեան, և հըրամանքնիդ ի՞նչ կը մտածէք 'ի մասինս ։

Ս. Պատրիարք. Ի հին և 'ի Նոր Հռովմայ մեկինը՝ մեր և միւսինը՝ ձեր վրայ հրատարակուած երկու բանադրանքները մինչեւ որ 'ի միասին չ'վերնան, երկուց կողմանց գըժտութեան արմատը չ'չորնար (¹)։

(¹) Հին Հռոմ էսկի վէ ասըլ Ռոմա չէհըրի տիր, Նոր Հռոմ եանի եէնի Ռոմա, Ասիթանէյի ալէյհ, եախօտ հիւքիւմէթի սէնիյէ տէմէք տիր քի, էսկի Ռոմա եախօտ բաբալըղըն մագամը րուհանիսի պէն միլլէթ Թարաֆընը Գաթօլիկ Թանըրմամ, վէ քիլիսէլէրիմէ գապուլ էթմէմ տէյերէք աֆորոզ օգուտուղու կիպի, տէվլէթի Ալիյէ տախի պու կիպի աֆորոզունու նէ իչիւն օլտուղունու բանա պիլտիրի ճիհէթլէ,

Նազարեան. Մեք չեմք ընդ բանադրանօք, այլ դուք, իսկ մերինը հալածանք է թելադրութեամբ ձերով (¹)։ Ուստի ձեր բանադրանաց վերցուիլը՝ է մի միայն դեղ և դարման հասարակաց խաղաղութեան, և ասոր ալ վերցուելուն համար պէտք է նախ՝ [illegible], երկրորդ՝ [illegible]. երրորդ՝ [illegible]. չորրորդ՝ [illegible] Աստուածային [illegible], այսինքն Եկեղեցիները և [illegible], և [illegible], որ Աստուածային [illegible] ։

Ս. Պատրիարք. Ձեր արժանահաւատ պատմոյն հալածանք ըսելնիդ՝ յայտ-

պունա մուգապիլ օլարագ, պէն տէ տէվլէթին նիչէ նիչէ գարար ու իրատաթը սէնիյէլէրի իլէ պա պէրաթը Ալի մանսուպ պուլունան բաթրիգի հալա պու կիւնէ գատար Թանըմայան Հասունի Թագըմընըն րուհասայը րուհանիյէսինի Թանըմամ, վէ օնլա սըֆաթըյլա մէճլիսլէրիմէ գապուլ էթմէմ, վէ Թէպաանըն հիչ պիր ումուրունա մուտախէլէ էթտիրթմէմ տէյու հագլարընտա ճիմանիճէ պիր նէվի աֆորոզ օգումուշ տուր, վէ Բաթրիգ էֆէնտի տախի շու իքի ճիհէթտէն հասըլ օլան աֆորոզլարըն պիրլիքտէ պէր Թարաֆ օլմասը իլէ Թարաֆէյնին իթթիֆագ իւքեալմէսի գաղիյէսինի բէք կիւզէլճէ Թասավվուր վէ իյզահ իյլէմիշ տիր, չէօյլէ քի հէր իքի Թարաֆ՝ եանի տէվլէթ իլէ Ռոմա չու [illegible] Թալիբինտէ մըրքիւզ օլան աֆորոզլարը եանի բէտտ էթմէք անքեամընը գալտըրմագ իսէ, հագիգաթէն վէ սահիհէն մէսէլէ հալլ օլմագ. իչ պիթմէզ, վէ տէրքեար օլան մուշքիլաթ պէր Թարաֆ իտիլմիշ օլմագ, իլլա մուվազէնէ պօզուլտուղու ճիհէթլէ նազըր վէ մուլէվվէս օլուր, չիւնքի էսկի Ռոմա քէնտի [illegible] ընը մաալ Թէահիւտ էլտէն վէ լիսանտան պըրագմամըղճա, պիլ Թապի եէնի Ռոմա տախի քէնտի [illegible] ընը կէրի ալամազ, հէմ տէ ալա ալմամալը տըր, վէ պիլ ֆարզ ալմագ լազըմ կէլսէ, եախօտ ալսա, օլ հալտէ տէվլէթ չիւպհէսիզ էսկի Ռոմանըն եանի բաբալըղըն Թէպաայը Օսմանիյէ ալէյհինտէ, վէ մուճէրրէտ տէվլէթին հուգուգ վէ գարարլարընը չիւրիւթմէք վէ իպթալ էյլէմէք գաստիյլէ վէրմիշ օլտուղու պիր գարարըն, եանի մահուտ աֆորոզուն հիւքմիւնիւ պիլ ֆիիլ Թանըմըշ, վէ իսլամիյէթին քեաֆֆէյի ադամէթ վէ շէրէֆի իլէ ատէթա Բաբանըն հիւքիւմէթի րուհանիյէսի Լիտինտէ մաղլուպէն պաշ էյմիշ, վէ քէնտիսի իչիւն մուսթագիլէն աֆորոզ իլէ մագհարը Թէյտիպ օլունմուշ օլան Թէպաայը սատըգ վէ մութիասընը պիզզաթ քէնտիսի Թէյտիպ վէ մուգմէհալ էյլէմէյէ, վէ շու եիւզտէն մէյլուն վէ մէքրուհ հիւքմիւնտէ Թանըմայա, վէ մուվազէնէ պօզուլտուղունտան իչճէսինտէ տախի հէր հալտէ ալտանմայա մէճպուր օլմուշ օլաճագ տըր։ Պունուն իչիւն, Բաթրիք էֆէնտի, Թարաֆէյնտէն վագի օլան շու Թանըմամագլըղըն հէմէն պիրլիքտէ օլարագ պէր Թարաֆ օլմասընը մուվաֆըգ ըր ազլ ու ատալէթ վէ մասլահաթ ատտ խտէրէք, օլ վէճհ իլէ պէյան իւլ կէօյլէմիշ տիր։ Վէ տօղրուսունու սէօյլէմէք իչիւն, պու կիւնքի կիւն տէրքեար օլան պազը Թասավվուր վէ ահվալէ նազարէն, պէր վէճհի մէշրուհ Թարիգին խարիճինտէ հէր հանկը եօլտան կիտիլսէ, նէ Թալիբլէր գուլլանըլսա, վէ նէ Թէտպիրլէր իթթի-

խազ օլունարագ, իչ Թէհվիլ վէ Թամիր խուսուլմէյէ չալըշըլսա, եանի մէսէլա պու կիւն տէվլէթ գալգըպ, [illegible] Ռոմա [illegible], վէ Հասունի [illegible], [illegible] օլմագ [illegible], պու Թալէ, Հասունիլէրին րուհասայը րուհանիյէսինի տէ տէվլէթճէ Թէչքիլ վէ Թաստիգ պույուրուլուպ, նիչէ իճրաաթը Ալիյէ իլէ Թէյխիտ գըլընմըշ օլան Բաթրիգլիքտէն մուսթէմնա օլարագ այրըճա պիր խարէ հիւքմիւնտէ Թանըլմըշ օլսա, պէրի Թարաֆտան աֆորոզ պագի օլտուղու հալտէ, հագիգաթէն նէ Բէվէրսուրուս սահիհէն պաթթալ խուլմիշ, նէ տէվլէթին գուրթուլմուշ տէյուզանն ու գըյաս օլունան հուգուգու վէ շիմտիյէ գատար իպթալ վէ իխլալ օլունան հագգ վէ շէրէֆի սալթանաթը եէրինէ կէլմիշ, նէ մուշքիլաթ պէր Թարաֆ խոլմիշ, նէ տէվլէթճէ մուամէլաթտա Բաբա աֆորոզունուն հիւքմիւ վէ մուտախէլէսի Թանըլմամըշ, վէ նէ տէ բաթրիգլիյին տէվլէթճէ մուսատտագ օլան հագգ վէ հուգուգունուն Թէմամիյէ մուհաֆազա վէ իճրասը զըմնընտա տուհուլա մուվաճէհէսինտէ իլան օլունան պունճա իրատաթ վէ Թէյմինաթլար սահիհ պիր չէյ օլմուշ օլմագ զանն խաէրիզ ։

(¹) Հալածանք Թապիրի բէք աղըր տըր, չիւնքի ատէթա տէվլէթ պու իճրաաթլարը էթմիշ իսէ, հագըղ էթմիշ, վէ զուլմ ու Թաատտիյաթը իճրա իյլէմիշ տէմէք տիր, վէ էյէր քի ալտանարագ եախօտ շունուն պունուն Թահրիքեաթ վէ Թէշվիգաթընա գաբըլարագ էթմիշ տէնիլիր իսէ օլ հալտէ ագըլըղ վէ ատէթա պուտալա տէմէք մանասը չըգար, կէօյա քի նէ էթմէք լազըմ կէլիր օլտուղունու պիլմէյիպ, ճահիլանէ հարէքէթ էյլէմիշ տիր, վէ պու կիպի պիր սէօզի տէ պիր տէվլէթ իչիւն սէօյլէմէք ատէթա ազլիաթ վէ իֆթիրա էթմէք տէյիլ, իլլա բէք պէօյիւք քիւֆիւր վէ հագարէթ էթմէք տիր ։

նի բացայայտ Հոգւոյն Սրբոյ դէմ մեղք մի է։ Վասն զի այսօր իբր չորս տարիէ 'ի վեր է, որ տէրութիւնը ձեզմէն պարտ ու պատշաճ հնազանդութիւն կը խնդրէ իր որոշողութեանց, և կայսերական հրամանաց նկատմամբ, և դուք իրեն կը զլանաք, յանցանաց համար 'ի տէրութենէ աքսորեալը և պատժապարտը խորաններու վրայ կը հանէք, և իբր անմեղ սրբոց Հայրապետաց և Մարտիրոսաց կարգը դասելով կը յիշատակէք, և կը դառնաք միւս կողմանէ ձեր վրայ տէրութեան դրած պատժոյն համար հալածանք է կըսէք, մինչ ասիկայ Հոգւոյն սրբոյ դէմ ծանր մեղք չէ՞ մի։ Եթէ հալածանք ըսել պէտք ըլլայ, մեզի դէմ տրուած բանադրանաց համար ըսելու է, որ միայն ձերիններուն թելադրութեամբը ելած է, ինչպէս իրենք ալ կը վկայեն, և գործքն ալ արդէն զնոյնը կը հաստատէ, ըստ որում առանց կանոնական քննութեան և առանց յանցանաց բանադրանք մը հրատարակեցին, որուն պատճառը իրենք ալ չեն կրնար օրինաւորապէս ապացուցանել։

Իսկ 'ի պատասխանի չորից առաջարկութեանցդ կըսեմ։

Նախ՝ դաւանանքի և կրօնքի դէմ ցարդ վէճ կամ խնդիր մի չունենալնուս համար, ձեր և մեր դաւանանքը միեւնոյն էր և է և եղիցի։ Եթէ այս ըսածիս դէմ կրնաք բան մի ապացուցանել, պատրաստ ենք յետս կոչելու, 'ի բաց առեալ անհատից ոմանց գրութիւնները՝ որոնք չեն ընկալեալ 'ի մէնջ, և 'ի մեր հաւաքականութենէ, և մեր կամացը հակառակ հրատարակեալ են։

Երկրորդ՝ իբր քահանայապետական կոնդակ մերժած չենք [illegible], այլ իբր տէրութեան կանոն զոր Հասունը արձանագրել տուած էր խաբէութեամբ արքունական դիւանին մէջ, զորն որ տէրութիւնը երբ իմացաւ ջնջեց և մերժեց, և մեզի ալ հրամայեց որ չ'ընդունինք, մենք ալ ըստ այնմ մերժեցինք իբր արքունի դիւանը մտած խաբէական կանոնադրութիւն, և ոչ իբր քահանայապետական կոնդակ, որ բովանդակիչ ըլլայ մասանց հաւատոյ, բարուց կամ ընդհանուր բարեկարգութեան և օրինաց և պատուիրանաց Եկեղեցւոյն Քրիստոսի։ Իսկ Տէրութիւնը, մեծապէս իրաւունք ունէր և ունի մերժելու [illegible], անանկ որ եթէ մերժած չ'ըլլար, Օսմանեան կայսերութիւնը հպատակ եղած պիտի ըլլար Պապին մարմնաւոր իշխանութեան և առանց անոր հրամանին ոչ Պատրիարք մը, և ոչ ուրիշ եկեղեցական մը չ'պիտի կրնար իր ժողովքներուն մէջ իբր անդամ ընդունիլ, նոյնպէս եկեղեցական ընչից վաճառումը և գնումը, և 'ի գրաւ դնել կամ 'ի վարձու տալը՝ ինչպէս որ առանց Պապի հրամանին չ'պիտի կրնար ըլլալ, այսպէս ալ ըստ հետեւորդի ասոնց մուրհակները եւս հարկ պիտի ըլլար, որ Պապին դիւանէն գրուին և սրուին, և Օսմանեան Տէրութիւնը՝ պէտք էր որ հնազանդէր, եթէ մերժած չ'ըլլար։ Ահա այս է մեր չ'ընդունածը, և ոչ թէ այն հիմնական սկզբունքները, որոնք Կ. Պոլսոյ և կամ այլ տեղերական ժողովոց որոշողութիւնները կը յիշեցնեն, և զորս արդէն թէ մենք և թէ դուք անկեղծութեամբ ընդունած ենք 'ի սկզբանէ անտի և որոց դէմ ամենեւեն ոչ գրուածք մը ունինք և ոչ գործք մը, և եթէ կրնաք ցոյց տալ այսպիսի բան մը, յետս կոչելու պատրաստ ենք։ Մանաւանդ որ մեր Հայ կաթողիկէ Եկեղեցի ըսուածը՝ քառասուն և հինգ տարուան Եկեղեցի մը է, և տակն ալ չէ ունեցած այնչափ ինչք և ստացուածք ունենալու, որպէս զի վաճողներ ունենայ, և եթէ գտնուած են մէկ կամ երկու հոգի, ինչո՞ւ համար Ս. Պապը 'ի ժամանակին զանոնք չ'բանադրեց, որ ամենայն ազգ և ազինք և Օսմանեան տէրութիւնն անդամ շնորհակալ ըլլային իրմէ։ Ահա ասանկ բան մը չ'եղած և ոչ իսկ հեղ մը ելլալ այսչափ խնամով այդպիսի կանոնադրութիւն մը յօրինել, և արքունական դիւանը արձանագրել տալ, ուրիշ բան ըսել չէ, եթէ ոչ Օսմանեան կայսերութեան անկախութիւնը ոչնչացնել։ Ո՛չ ոչ, աւետարանական և բնական օրինաց դէմ ասանկ բան մը չենք յուսար թէ Ս. Հայրապետ մը հրամայէ և ողջամտութեամբ չ'ընդունողները բանադրէ։ Ցիրաւի այդպիսի բանք և գործք չենք յառաջ եկած 'ի բերանոյ և յաթոռոյ Ս. Պետրոսի։

Երրորդ, եթէ Գեր. Հասունը ճշմարիտ և օրինաւոր Պատրիարք կաթողիկոս էր, պարտաւոր էր իր Եկեղեցւոյն, Ազգին և Տէրութեան իրաւանց, օրինաց և պատուոյն հաւատարիմ պահապան և պաշտպան ըլլալ։ Թողունք Եկեղեցւոյ և ազգին դէմ յառաջուց անոր եղածները, բաւական է միայն [illegible] դաշտարար արքունական դիւանը սպրդել և արձանագրել տալը, որով տէրութեան աչքէն ընկաւ։ Դուք՝ ըստ ձեր բանի, բազմութիւն ըլլալով, և զԳեր. Հասունը այսքան տարիներէ 'ի վեր օրինաւոր կաթողիկոս Պատրիարք ճանչնալով հանդերձ, չը կրցաք զանիկայ տէրութեան աչքը խօթել, մեր սակաւաւորացս ընդունելո՞վը պիտի կրնայ ըլլալ այդ բանը։ Մեզի այսպիսի բան մը առաջարկելը ուրիշ բան ըսել չէ, եթէ ոչ Տէրութեան և ազգին անիրաւողին կուսակից ըլլալ, և տէրութեան աչքէն ընկնիլ, սակայն մենք չենք յուսար, որ Ս. Հայրապետ մը անգթութեամբ ասանկ բան մը մեզի առաջարկէ, և ընդունելու համար ալ անպատճառ բանադատէ։

Չորրորդ, Եպիսկոպոսաց ունեցած Աստուածային իրաւանց մենք ամենեւին դպած չունինք, նա մանաւանդ պաշտօնապէս յայտարարութիւն և խնդիրք (Թագրիր) եւս ըրած ենք, որ Մկրտութիւն, Պսակ և ուրիշ խորհուրդներ, եւս և յուղարկաւորութիւն ննջեցելոց թող կատարեն։ Մեր ձեզմէ ուզածնիս և առածնիս ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ տէրութեան տուածները, այսինքն հրովարտակաւ Առաջնորդութիւն (որ մուրախասութիւն կըսուի) և ազգային ստացուածոց տիրութիւն և մատակարարութիւնը։ Մի՛թէ 'ի Տէրութենէ կարգեալ Պատրիարք մը չ'կրնա՞ր օրինաւորապէս այդ տնօրինութիւնները ընել, մանաւանդ երբ տեսնայ, որ նախկին Առաջնորդք, հակառակ իրենց եղած ազդարարութեանց, կը զլանան Տէրութեան՝ իրենց պարտաւոր եղած հաւատարմութեան և հպատակութեան պարտքերնին։ Ուստի պարտաւոր կը մնաք առաջի Աստուծոյ, երբոր աս բաներուն համար զմեզ կը զրպարտէք իբր յափշտակող, զրկող, հարստահարիչ և սեղանակապուտ։

Գ. Նազարեանը աս տրուած պատասխաններուն վրայօք մի ըստ միոջէ ընդ երկար վիճաբանելէն ետքը, համոզուիլ ցնելով կ'առաջարկէ, որ ուրիշ բան չ'մնաց հաշտութիւն ընելու, եթէ ոչ տրուած բանադրանաց համար արձակումն խնդրել Ս. Պապէն։

Ս. Պատրիարք. Առանց յանցանաց և առանց դատաստանական ատենի բանադրուողը, երբոր արձակումն խնդրէ 'ի բանադրանաց, ինքն զինքն իբր ճշմարիտ յանցաւոր և օրինաւորապէս դատապարտեալ և պատժապարտ խոստովանած կ'ըլլայ, և ասի ալ յայտնի ստութիւն մը է, զոր չէ արժան ոչ խօսել և ոչ գործել։ Գ. Տէր, արձակումն խնդրելը գործուած յանցանաց վրայ զղջման գիր գրելով կ'ըլլայ. իսկ արդ մինչեւ հիմայ եղած բանակցութեանց մէջ մեր անմեղութիւնը փայլեցաւ թէ 'ի հաւատոյ և թէ 'ի բարի վարս։ Ուրեմն ի՞նչ բանի վրայ զղջալով արձակումն խնդրելու ենք 'ի բանադրանաց։ Ասոր համար, ինչպէս որ նմանիք ձեր զրպարտելով զմեզ 'ի Հռովմ բանադրանք բերել տուին, ասանկ ալ դուք շիտակը հասկցնելով, կրնաք օրհնութիւն և ներողութիւն բերել տալ. և այս 'ի շինութիւն մնաց և սրտի պարզամտաց և 'ի բարձումն գայթակղութեան տկարաց։

Գ. Նազարեան. Դուք եթէ ըստ մտածմունքի միայն Գ. Հասունեան մարմնաւոր Պատրիարքութիւնը յափշտակած ըլլայիք, ներելի էր ձեզ, սակայն ներեցէք ըսելու, որ անոր հոգեւոր կաթողիկոսութեան Աթոռն ալ յափշտակեցիք, ձեռքերնիդ Պատրիարք կաթողիկոսի հրովարտակ մը ունենալով։ Ահա ձեզի սոյդ յանցանք մը զղջալու, և 'ի բանադրանաց արձակումն խնդրելու։

Ս. Պատրիարք. Ահա ամէն սոյդ ըսածնիդ՝ ասոր պէս է, մեր բանադրանքը՝ հինգ տարեկան է, իսկ Պատրիարքութեան հրովարտակը՝ հազիւ թէ երեք տարին անցաւ. ուրեմն եթէ նախ բանադրանք, ապա յանցանք, ըստ հետեւորդի նախ՝ արձակումն, ապա զղջումն, ասի բարեկենդանի ատեն խաղցուած խաղերուն կը նմանի։ Իմ հրովարտակս տարբեր չէ Գ. Հասունի հրովարտակէն, Տէրութիւնը որով իրաւամբ կրցաւ Գ. Հասունին տալ, մի՞թէ այնու իրաւամբ չը՞ կրնար անկէց առնուլ և ուրիշի մը տալ։ Տէրութեան պաշտօնաբաշխութիւնը ինչու համար կը շփոթէք հաւատոյ և եկեղեցական խնդրոյ հետ։

Գ. Նազարեան. Բաւէ որ այսպէս կրցայ գուշակել և իմանալ, որ իբր թէ ձեր Պատրիարքութիւնը միայն մարմնաւոր է, և ունիք հոգեւորապէս կաթողիկոս մի, որ յաւէտ դերակաթողիկոս ըսուելու է, և դուք անոր կը հետեւիք, մինչ ասի յանցանք չէ՞։

Ս. Պատրիարք. Բանադրանքը՝ հինգ տարեկան է, իսկ կաթողիկոսի ընտրութիւնը՝ հազիւ թէ չորս տարեկան։ Ներեցէք Գեր. Տէր, նորէն դարձա՞նք բարեկենդանի խաղերուն։ Գերերջանիկ Յակոբ կաթողիկոսը՝ իսկական և օրինաւոր կաթողիկոս է, ինչպէս որ անոր ընտրութենէն յառաջ հրատարակուած շրջաբերականէն յայտնի կ'երեւնայ։

Գ. Նազարեան. Այն շրջաբերականը թեպէտեւ չեմ կարդացած, սակայն լի է ամենայն հերետիկոսութեամբ և ստութեամբ։

Ս. Պատրիարք. Եթէ չէք կարդացած, ի՞նչպէս կրնաք այդպէս դատել և դատապարտել։ Եթէ այլոց վկայութեան վրայ վստահացեալ կ'ըսէք, ինչո՞ւ համար ինչուան հիմայ անոր հերետիկոսութիւնները և ստութիւնները՝ մի ըստ միոջէ յերեւան հանելով տետրակով մը չ'հրատարակեցին, որ գուցէ մենք ալ լուսաւորուէինք իրենց շնորհիւը։ Արդ՝ քանի որ այդպիսի հրատարակութիւն մը չ'ըրին ցարդ, յայտնի կերեւայ, որ այս ըսածները սուտ զրպարտութիւն և սոսկ անիրաւութիւն են, զազգը երկպառակելու և խռովելու համար։

Գ. Նազարեան. Դերակաթողիկոս ըսուելու համար բաւական է Ս. Պապէն հաստատուած չըլլալը։

Ս. Պատրիարք. Եթէ ասոր համար դերակաթողիկոս ըսուիլ պէտք ըլլայ, մեր ամենայն երանաշնորհ հայրապետները՝ Մեծն Ներսէս, Ս. Սահակ Պարթեւ, Ս. Ներսէս Շնորհալի. Եզր կաթողիկոս եւայլն, եւայլն եւայլն, դերակաթողիկոս ըսուելու են. ըստ որում ասոնց և ոչ մէկը հաստատութիւն առած են Ս. Պապէն, և ոչ իսկ ալ խնդրած։ Իսկ մեր Յակոբ կաթողիկոսը Լիբանանու նստող կաթողիկոսաց սովորութեան հետեւելով, դաւանութեան գիր ճամբեց, և հաստատութիւն ալ խնդրեց մասնաւոր նամակաւ մը, սակայն Ս. Պապը՝ հաստատելու և պատասխանելու անգամ չ'բարեհաճեցաւ, ինքը ողջ մնայ։ Երբեմն Մարտինոս Պապն ալ զՍ. Մելիտինոս Անտիոքայ Հայրապետը մերժելով չընդունեց, և անոր տեղը Պաւլինոս անուանով քահանայն՝ Լատին եպիսկոպոսաց ձեռօք եպիսկոպոս ձեռնադրել տալով Անտիոքայ Աթոռը դնել տուաւ։ Սակայն Մարտինոսի Պաւլինոսը՝ անունով մնաց, իսկ Ս. Մելիտինոս Անտիոքայ Հայրապետը մինչեւ ցայսօր յամենայն Եկեղեցիս Աստուծոյ և Լատինաց անգամ իբրեւ ճշմարիտ և օրինաւոր Հայրապետ Անտիոքայ կը տօնախմբի։

Գ. Նազարեան. Շատ աղէկ, բայց ի՞նչ հնարք կայ ուրեմն, գոնէ աստ և այժմ մէջերնիս հիմնական հաշտութիւն մը ձեւացնելու, ինչուան որ աս ամէն խօսածներդ մեր մեծաւորաց իմաց տանք. և ապա անոնց տրամադրութեան համեմատ պաշտօնական հաշտութիւն մը 'ի ձեռս բերելու յաջողինք։

Ս. Պատրիարք. Տկարամիտ և բարեսիրտ անձանց խղճերուն վրայ չը բռնանալու համար, չեմ ուզեր պնդել, որ առ այժմ հոգեւորապէս մեր հետը հաղորդուիք, վասն զի այդ բանը երկար ատեն իրար զիրար հասկընալնումէ ետքը կը շինուի Աստուծով, իսկ աստ և այժմ հիմնական հաշտութեան սկզբնաւորութիւն մը ձեւացնելու համար, բաւական է, ցարդ տէրութեան զլացած հնազանդութիւննիդ գործքով իրեն մատուցանէք, այսինքն Գ. Հասունին անուան հանդիսական յիշատակութիւնը պաշտօնապէս խափանէք, ըստ որում Տէրութեան պաշտօնընկէց ըրածը և աքսորեալը՝ հանդիսապէս յիշատակելը՝ ոչ միայն Տէրութեան դէմ յայտնի անհնազանդութիւն է, այլև ծանր արհամարհանք և նախատինք։

Գ. Նազարեան. Ես իմ գլխէս չ'եմ կրնար այդ բանը ընել, այլ պէտք է որ քահանայից հետ խորհրդակցութիւն ընեմ, և Հռովմ իմացնեմ, և ըստ պատշաճի, առանց նորանոր յուզմանց և շփոթից առիթ տալու, կարեւորը գործեմ, և 'ի ժամանա_

կին գրով ամմէն պէտք եղածները ձեզի կ'իմացնեմ, երբոր գրելիք նամակներուս պատասխանը առնելու ըլլամ։

Ահա այս է, Ս. Պատրիարքին և Գ. Մելքոն Նազարեան Մերտինոյ Արքեպիսկոպոսին մէջ տեղի ունեցած բանակցութեան համառօտ իմաստը կամ բովանդակութիւնը զոր ճշդիւ նշանակած եմ, զանց առնելով գրել խել մը մանրամասն վէճերը՝ որ յերկուց կողմանց եղան, բայց միշտ Քրիստոնէական և եղբայրական սիրով և պարզ ու պատշաճ մեծարանօք։ Խմբագիր, այս նշանակածներէս 'ի զատ, ինչ որ ոմանք գրեն և ծանուցանեն, բոլորն ալ սուտ և չինծու բաներ են, հիմնեալ կամ հակառակութեան կամ կողմնակցութեան, և կամ սուտ կասկածոտ ենթադրութեանց և անհիմն դատողութեանց վրայ, ըստ որում բանակցութիւնը եղած միջոցին, երկու կողմն ալ խոհեմական պատճառներու համար, պատշաճ չ'տեսան հրապարակաւ վիճել, և եղած խօսակցութիւնները առ ժամայն հրատարակել, այլ առանձինն բանակցեցան առանց փոխադարձ գրաւոր յարաբերութեանց, և գուցէ անկէց յառաջ եկած ըլլան տեղս ոմանց կողմանէ կերպ կերպ քրթմնջիւնք, և թերեւս այս պատճառաւ մինչեւ տեղդ ալ հասած ըլլան զանազան թղթեր և սուտ լուրեր այլ և այլ գոյներով ներկուած և զանազան կերպարանք հագած, որոնց իրականէն աւելի և մանաւանդ ճշմարտութեան բոլորովին հակառակ կարեւորութիւն տալ կամ հաւատք ընծայել չ'վայելեր ողջ միաք, բարի սիրտ և ուղիղ խիղճ ունեցող անձանց։

Գանք որ Քաղդէացւոց Ս. Պատրիարքը՝ անկէց քիչ առեն յառաջ [illegible] տրամադրութեանց հակառակ Ծիպրա քաղաքին վրայ Մըլթրան Գըլթըըս անունով մէկը Եպիսկոպոս ձեռնադրած էր։ Այս անձը՝ իր քաղաքական գործերը տեսնելու համար տեղս եկածին պէս Ս. Պալին կողմանէ հրամանագիր մը ընդունեց հանդերձ սպառնալեօք բանադրանաց, թէ որ իր եպիսկոպոսական խաչն ու մատանին Հռոմի կողմանէ Տիգրանակերտի Քաղդէացւոց վրայ կարգեալ եւ հաստատեալ եպիսկոպոսին, այս է Մըլթրան Ապտիշօյի չ'յանձնելու ըլլայ։ Խեղճը ինչ ընելը չ'գիտնալով, խաչն ու մատանին յանձնեց, և նոյն ընդ նոյն քաղքէս ճամբայ ելաւ քանի մը օր յառաջ Նինուէ իր Պատրիարքին քով երթալու համար։ Աս օրերս ստուգիւ լսեցինք, որ յիշեալ Պատրիարքին ալ բանադրանաց սաստիկ կոնդակ մը եկեր է Հռոմէն, թէ որ ստորագրութեամբ հանդերձ և բոլորովին սրտիւ [illegible] չ'ընդունելու և Հընդկաստանի Մալապար նահանգին կողմերը խրկած Եպիսկոպոսները ետ չկանչելու ըլլայ, և կ'ըսուի որ եթէ այս անգամ ալ մտիկ չընէ, Պապը զինքը Պատրիարքութենէ ձգելով, և տեղը ուրիշ մը տեղապահ դնելով, Եկեղեցւոյ հաղորդակցութենէն պիտի կտրէ նետէ եղեր։ Աս պատճառաւ Քաղդէացի ժողովուրդը սաստիկ յուզման մէջ է, ամմէն օր տեղս ժողովքներ կ'ըլլան, շատերը կուզեն որ Պատրիարքը մտիկ չ'ընելով, իր Ազգին և Եկեղեցւոյն իրաւունքները՝ ինչպէս ցարդ տոկուն ալ աւելի եւս ամէն ոտքը ամբողջ պահէ, իսկ ոմանք ալ հիմակուց կը մտածեն որ եթէ Պատրիարքը աս անգամ ալ մտիկ չ'ընելով Հռոմի դէմ կենալու ըլլայ, այն ատեն ինչ ընելու են։ Տեղւոյս Ապտիշօյ եպիսկոպոսը եռեւէ է ժողովուրդը համոզելու, որ Հռոմի հնազանդին, առանց ուրիշ բան մըտածելու և փնտռելու։

Աս Եպիսկոպոսին բռնած ընթացքին դէմ քաղաքիս նորեկ կուսակալին գանգատներ եղան, միանգամայն յիշեցնելով իրեն, որ յիշեալը իր ձեռքը ըստ օրինի արքունական հրովարտակ չունենալուն համար պէտք է որ քաղաքական ժողովքին անդամակցութենէն մերժուի, և իբր Մուտասարրֆ չ'ճանչցուի տեղական կառավարութեան առջեւ, բայց կուսակալը մայրաքաղաքէդ մեկնելու առեն յամանց խրատուած և հետը բերած խել մը Գաղտապացիներէ շրջապատուած ըլլալով, զանցառութեամբ մտիկ չըրաւ։

Աս նամակիս հրատարակութեան համար արդէն ըրած խնդիրքս կրկնելով, և կանխիկ շնորհակալութիւնս հիմակուընէ նուիրելով, կը մնամ։

* * *

Իշթէ պու րատտա պիթէր Տիարպէքիր թահրիրաթը։ Պու պապտէ ղազէթամըզ թարաֆընտան բիւթպէթլու Բաթրիգ էֆէնտիյէ ապիմ թէշէքքիւրլէր խըրազը իլէ սէօյլէտիքլէրի սէօզլէր վէ ճէվապլար հագգընտա մուլթալա վէ սէնալէր իլավէ կըլէմէյի զայիտ կէօրիւրիւզ, եալըըզ շու գատարընը օգույանլարըմըզա աէրզ էթմէքլէ իգթիֆա իտէրիզ քի, պու նէ՞ աճայիպ չէյ վէ նէ՞ կիպի հիքմէթ ափր քի, պիր թարաֆտան, պու խուսուս շու էսնատէ հէմտէ բայթախթը սալթանաթը Մէնիյէտէ, պաղըըպը՝ [illegible] յէրէք, վէ պու մաալաէ պիր թագըմ փարադըլար, վէ [illegible] նամինա օլարագ արզուհալլար վէ սէնէտլէր թէրթիպ վէ թագտիմ կըլէտիքլէրի հալտէ, տիկէր թարաֆտան, ֆագաթ եինէ այնի վագըթտա մէմալիքի Մահրուսէյի շահանէնին հէր թարաֆընտա տէվլէթի Ալիյէնին գարտաշլարը խիլաֆընտա, վէ պա պէրաթը Ալի Նասպ պույուրուլան Մէրխասալար ալէյհինտէ օլարագ թալիմաթլար վէրիպ, ճէպրէն վէ աֆօրօզ գըլըճը գուվվէթի իլէ քիլիսէլէրէ նէաը ղապթլըրընա կէշիրտիքտէն պաշգա, մէմալիքին պիր պաշըըճա վիլայէթի տախիլինտէ պուլունանլարը տախի «Միւճէրրէտա [illegible]
»իմդա թահթընտա գապուլ օլունմալը
»տըր, վէ չայէտ օլունմազ իսէ
»աֆօրօզլար օդունուլաճագ, վէ [illegible]
»[illegible] անքըտամը խարիճինտէ
»բիսդօպօսլուղա նասպ օլունանլար
»[illegible] թէրք ու թէօլիմ
»էտիպ, ֆիրարէ մէճպուր խըլընճագ-
»լէր, վէ բաթրիգլէր պիլէ պու պապ-
»տէ Րոմանըն բէյլինէ մուղայիր հա-
»րէքէթէ ճիւրաթ իտէրլէր իսէ,
»մէմուրիյէթլէրինտէն ազլ օլունա-
»րագ, եէրլէրինէ Բաբա թարաֆըն-
»տան գայիմագամլար նասպ օլունա-
»ճագ» տէյու պիր թագըմ թէքլիֆլէր վէ թէհտիտաթ իճրասը իլէ սայիր պու միսիլլու հալաթ վէ հարաքէթէ ճէսարէթ օլունուր։

Տօղրուսու պու հալէ Մէճմուամըզ՝ «Պու նէ՞ բէհրիզ, պու նէ՞ լահանա թուրշուսու» տէմէքտէն զայրի պաշգա պիր չէյ տէյէմէյիզ, կէրէք շու վէ կէրէք պու կիպի հէնկեամլարըն ադըպէթ նէրէյէ նէթիճէ վէրէճէյինէ ինթիզարըն պէքլէմէքտէ օլտուղունու խիթամը քէլամտա պէյան ու իֆատէ իտէր։ Վագաա լիսանէն օլան իֆատաթ, վէ թահրիրէն պէյան գըլընան թէէմինաթ իլէ իճրաաթ վէ ամէլիաթ արասընտա նէ՞ ազիմ ֆէրգ . . .

Տօղրուսու իշպու ֆէրգի վէ շու հալէրատէ մէսթուր օլան ¿հիյլէ} վէ տէսիսէլէրի կէօրմէմէք վէ հիս իյլէմէմէք իչին, հագիգաթէն ինսան քէօր օլմագ լազըմ կէլիր։ Բաղլըմ խաէ ճիւմլէյի մուհաֆազա պույուրսուն, քէօրլիւգ պէլասընտան էմին վէ խալաս իյլէսին, Ամին։

Նըմէնի Գաթօլիկի Միլլէթինին Րուհասա վէ Մութէպէրանը մէօհթէրէմ էֆէնտիլէրէ։ (Պու ղալթլար քիմլէր իսէլէր, պէյան օլունմալը լաըի)։

Մանզումէյի էֆքեար ղազէթասընըն 24 Շուպաթ 1876 թարիխլիյէ մուվաֆըգ իսէն նէշր օլունան 3060 նումէրօլու վէրագասընտա ԱԶԳԱՑԻՆ նամը իլէ մուհառրիճ օլան խըպարնամէնին մուհառրիճաթընտա Միլլէթի մէշրուհէմիզին կէրէք մէպուսան վէ կէրէք Խասրէ մէճլիսլէրինին, քէզալիք խամիսի վէրմէմիշ օլտուղու պիր բիսկօպօսուն ալէյհլէրինտէ օլարագ մուհարրէր պուլունան պազը մէրթէպէ նաթէմամ վէ ղայրի սահիհ խապէրլէրի վէրէն վէ խամիսի հէր նէ սէպէպէ մէպնի իսէ կիպլէյէն մուխպիրին խապէրլէրինի տօղրուլտարագ, մէնսուպի պուլունտուղու միլլէթին միլէլի սայիրէ հուզուրլէրինտէ թահգիր ու թէզլիֆտէն գուրթարմագ մագսէթի խալիսանէսիլէ Մասիս մէօհթէրէմ ղազէթանըն 1800 նումէրօ իլէ մատուտ վէրագասընտա մուհառրիճ օլան խըպարնամէյի աճիզանէմին թահրիրաթը, իշ պու չըգան բազար կիւնիւ իճթիմա իտէն Մէպուսան մէճլիսինին մէօհթէրէմ Ազասընա բէշինէն մալիւմ օլուպ, հինի իճթիմալէրինտէ ճասաթընըն իճրասընը թէնսիպ պույուրուտլար իչին, տալէթ թէզքիրէլէրինի թէվճիհ վէ թէպլիղ իտէն միւսթէխատէմ մասէթասըյլա ղարազ մէզքիւր 1800 նումէրօլու Մասիս վէրագասընտա պիրէր նիւսխէ ապայի մումայիլէյհիման խանէլէրինէ իրսալէ թէշէպպիւս իյլէմիշ իսիմ, վէ մէզքիւր խըպարնամէմին թանզիմինտէ իրսալի պապընտա ճէօմաաթըմըզըն նէ Խասրէ մէճլիսի վէ նէ տախի Մէպուսան մէճլիսի թարաֆլարընտան հիչ պիր վէճհ իլէ թէշէպպիւսաթ օլմատըղտան պաշգա, Թանզիմ վէ թէնչիրինէ տայիր մէզքիւր մէճլիսլէր Ազասընտան հիչ պիրինին մալիւմու վէ րէյի պուլունմատըղընտան, ալէյհլէրինտէ օլարագ նէշրէ իմատըղըմ քիմէսնէնին հագգ ու սէլահիյէթի օլմատըղը, վէ չայէտ պազը մէսմուաթէ նէզարէն, խըպարնամէյի մէզպուրէմ մէճլիսանը մէզքիւրանտէն եա պիրինէ եախօտ տիկէրլէրինէ խասաթ խաիլէճէք օլուր իսէ, պէյհուտէ նէրտէ քիւլլ ու գալլ մուճիպ օլապիլիր խուսուսլարտէն, օլ պապտէ մէճլիսանը մէզպուրան ալէյհինտէ պիր չէյ թազ ու նէշր պույրուլմամասընը խասսէթէն նիյազ իտէրիմ։

Պէյօղլու 8/20 մարտ 1876 Ս. Ա.

Րիֆաթլու Ց. Թօլայեան էֆէնտի․

Ղալաթէ մուհարրէր նիազնամէյի աճիզանէմի էկէր միւմքին իսէ, մէօհթէրէմ Մէճմուայը Հավատիս ղազէթանըզըն պուհաֆթա նէշր օլունաճագ վէրագասընտա տէրճ ու իլան պույուրմանըզը րէճա իտէրէք, շուրասընը տախի արզ ու պէյան իտէրիմ քի, մէզքիւր 1800 նումէրօլու Մասիս վէրագասընտա մուհառրիճ մար իւզ զիքր խըպարնամէմ մուհարրէրաթընտա պէյան ու իշար օլունտուղու վէճհ իւզրէ ճէօմաաթըմըզըն միլէլի սայիրէ հուզուրունտա թահգիր ու թէզլիֆինի մուճիպ պիր թագըմ մուհարրէրաթ մէզքիւր ղազէթանըզտա տէրճ ու իշար գըլընտըղտան պիլ պահա, մուհարրէրաթը մէպհուսէնին իլէրիսինի ալտըրըլմասընը մուվաֆըգ օլան խիթարնամէմին չախսէն զաթընըզա խիթապէն օլմայըպ, իլլա խիմլէրինի կիպի Թութարագ իսթէտիքլէրինի եազըպ վէ նէշր էթտիրմէքլիյէ քէնտուլէրինի մէզուն զանն իտէն պազը զէվաթը խիթապէն տիր, չիւնքի մալիւմու տօսթանէնիզ տիր քի հէր քէս իսթէտիղինի մութալէայէ մէզուն տուր։ Ֆագաթ հէր մութալէայընը նէշր ու իլանէ մաթպուաթ նիզամնամէսինէ իմթիսալէն, մէզուն օլմատըղընտան, գալէմինէ հիւտուտ թայինին էթմէքլիյէ մէճպուր տուր։

Իշպու թէսկիրէմի տախի պու հաֆթաքի ղազէթանըզտա նէշր պույուրմանըզը պիթ թագըմ նիյազ իտէրիմ, էֆէնտիմ։

Ս. Ա.

Ղալաթէ պէյան գըլընան մէքթուպու պիզ ագտէմճէ պէյան իյլէտիկիմիզ միւկիլլիւ պիթարաֆլըղա րայէթէն ղազէթամըզտա տէրճ իյլէտիք իսէ տէ, ֆագաթ անըն նէթիճէյի մաալի հագգընտա քէնտի միւթալաամըզը տա իլավէ էթմէկէն ասլա կէրի տուրմայըզ։ Վէ պու պապտէ բէք չօգ տէյէճէքլէրիմիզ վար իսէ տէ, պու աէֆալըգ մուխթասարճա եալընըզ շուրալարընը պէյան իտէրիզ քի,

[illegible]․ Ազնաւուր էֆէնտի հալա պիր սէօզիւն տօղրու եա եալան օլուպ օլմամասընըն անհէամընը խոմ ու իմզասը պէլլէյիպ, խարար էթմէյինէ թաաճիւպ վէ թէէսսիւֆ իտէրիզ։ Չիւնքի քէնտիլէր տէ պիլիրլէր վէ պիլմէլի տիրլէր քի, խոմ ու իմզա պիր իֆատէյի նէ տօղրու վէ նէ տէ էյրի իտէր, էյէր քի օ սէօզ վէ օ իֆատէ զաթէն տօղրու եախօտ էյրի օլմազսա, օնուն իչիւն քէնտիսի խոմ ու իմզա արամազտան իսէ, ագտէմճէ եազըլանլարըն վէ քէնտիսինէ թէքլիֆ օլունան սիվալլէրին ճէվապընը տօղրու տան տօղրու վէրմէլի իտի։ Վէ էյէր քի խոմ ու իմզա եօգ տէյէրէք, եազըլան մէքթուպլէրէ էհէմմիյէթ վէրիլմէք լազըմ կէլմէզ տէնիլիր իսէ, Ֆիլիէն էհէմմիյէթ վէրիպ, ճէվապ իթաը վէ ղազէթալար իլէ րէտտ ու ճէրհինէ գալգըշմասը նէ իչիւն տիր։ Պու հալտէ տէմէք օլուր քի քէնտիսի տէ ագտէմճէ տէրճ իլէն թահրիրաթլարըն վէ վագի օլան իֆատաթ ու պէյանաթըն հագգանիյէթ անկեամընը պիլ ֆիիլ թանըյըպ, իգրար էթմէքտէ վէ անլէրին արզասընը ալտըրմանըն էհէմմիյէթինի պիլմէքտէ տիր։

[illegible]․ Էյէր քի հէր չէյտէ խոմ ու իմզա վարը պիր շարթ կիպի լազըմ վէ հիչ պիր չէյին կիպի Թութուլմամասը ֆարզ իսէ, Ֆրանմասօն ճէմիյէթինտէ գուլլանըլան էսրար ուսուլու, վէ պա խուսուս [illegible] նամը իլէ Թայ ու նէշր օլունան պէնտլէրտէ խիթիմալ օլունան կիպի իշարէթլէր վէ կէօրիւնէն ճանլարըն քիմլէր օլտուղունուն բէրտէ ալթընտա սէթր օլունուպ իֆշա օլունմամասը նէ հիքմէթէ մէպնի տիր տէյու սիվալ իտէրիզ։

[illegible]․ Նէօյա ղազէթալարըմըզտա տէրճ օլունան պէնտլէր նիւզիւնտէն միլլէթիմիզին միլէլի սայիրէ մուվաճէհէսինտէ թէզլիֆ վէ թահգիր օլունտուղու վէ պունտան քէնտի մուհարրէրաթը իլէ գուրթարըլմայա չալըշըլտըղը սէօզիւնիւ վէճհէն մինէլ վուճուհ գապուլ էթմէյիզ, չիւնքի ճէմիյէթիմիզ ուֆագ օլմասըյլա պէրապէր, չիմտիյէ գատար իթթիխազ օլունան թէտապիրի հաէնէ վէ նիչէ նիչէ իճրաաթ վէ մուհասէնաթ սայէսինտէ հիչ պիր ճէմիյէթտէն աշաղը գալմայարագ, վէ պէլքի պազը ճիհէթլէ անլէրտէն զիյատէ իզզ ու շէրէֆլէ իլէրի կիթմիշ հալտէ, Բաթրիգ էֆէնտինին ղայրէթլէթի մուսատէթինտէն, վէ [illegible] էօմիւր կէչիրտէճէքլէրինի վաշ էտիպ, մուախխարէն հէր նասըլ ըստ օրթայա չըգըպ, մալիւմ օլան սիւրէթլէր իլէ քէնտի քէնտիլէրինի տախիլի ինթիխապ իտէն մագուլէլէրին հարէքէթը վագասընտան, վէ օ կիւնտէն պէրու չիմտիյէ գատար վագի օլան պիր թագըմ հալէթտէն միլլէթ սահիհէն բախմէտար վէ միլէլի սայիրէ մուվաճէհէսինտէ թէզլիլ Ալիյէտէ Ֆիլիէն թէզլիֆ օլունտու։ Վէ

պու հալ տէ կիւճ կիպի աշիքեար մէյտանտա ըր, էվէրիրքի չու հալի միւթալաա էթմէյէ ֆիքիր, հիսս էթմէյէ գալպ, վէ կէօրմէյէ կէօզ, վէ հիւքմ էթմէյէ ատալէթ վէ ինսաֆ օլսուն։ Օնուն իչիւն Ազնաւուր էֆէնտինին տէտիկի կիպի, ազէթամըզտա եազըլան մուհարրէրաթ միլլէթին թէզեիֆ ու թահգիրինէ հիչ պիր վաջըհ սէպէպ օլմայըպ, իլլա պունուն մուղայիրի օլարագ, օ մալիւմ օլան վէ կէօյա գատր ու գըյմէթի պիլինմէյիպ հէզարան հայֆլար իլէ եատ ու թիզքեար գըլընան բիզօլօսուն վէ հէմէֆքեարլարընըն սայէսինտէ վէ խաբրէսինտէ սէֆիլ միլլէթիմիզ պու կիւնքի հալէ վասըլ օլտու։ Հաճէթ եօգ տուր տէմէյէ քի, ինսան քէնտի հարէքէթի իլէ մագպուլ, մութէպէր, մէմտուհ, եախօտ պիլաքիս նամագպուլ, մէքրուհ վէ միւթթէհիմ տիր։ Մուհարրէրաթ իլէ, պու հալէ վասըլ օլունամազ, հարաքեաթ նամագպուլէ օլմայընճա, նասըլ քի Հասունիլէր, վէ Բրօբականտա վէ պիզզաթ Բաբա հազրէթլէրի թարաֆընտան ճէմիյէթիմիզ ալէյհինտէ օլարագ նէշր օլունան պիր թաղըմ բէք աղըր մուհարրէրաթըն զէրրէ գատար թէէսիրի օլամատը իտէ։

Բօղէէն. Ազնաւուր էֆէնտինին պէն դաղէթալարտա նէշր օլունան պէնտլէր նիւսախէլէրինի Երեմիեան էֆէնտիլէրին խանէսինէ բաթրիգխանէ մէէմուրու մարիֆէթիյլէ կէօնտէրտիմ իտէ, պու հալ ու հարէքէթիմ ըէսմի օլմայըպ չախսի տիր տէմէքսի ուսուլէն գապուլ օլունամազ վէ նէ տէ իշ քէնտի ըէսմիսինտէն չըգար։ Իշ էյլէ իտէ, վարըն ըէսմի եա չախսի օլսուն ֆէնա իտէ, ըէսմիսի տէ չախսիսի տէ ֆէնա տըր, սէօզ իլէ թէէվիլ վէ թամիր օլմազ։ Պու կիպի հարէքէթ վէ մուամէլէտէն սօնրա, գալգըպ պիր տէ պիր թագըմ իֆատաթա իպթիտար էյլէմէյէ տէ, «Բիլավ օլմատը իտէ, լաքայտ, տահա օլմատը իտէ չօրպայա չէվիր» տէրլէր, վէ պու կիպի գալըպտան գալըպա տէօքիւլիւպ չըգան պիր շէյի տէ հազմ էթմէք իչիւն տօղրուսու միտէ իսթէր․․․։ Շիմտիլիք չու գատարլա իգթիֆա իտէրիզ։

ԻԽԹԱՐԸ ՄԱԽՍՈՒՍ

Ազնաւուր էֆէնտինին Երեմիեան վէ Վարդանեան մէճլիսլէր ալէյհինտէ պիր շէյ նէշր էթմէյին տէյու զապէթամըզըն խարէսինէ իխթապէն էյլէտիյի Երեմեաններ նէշր էթտիք, վէ օգույանլարըմըզ տա օգուտուլար, ֆագաթ չուրասընը պէյան էթմէյէ մէճպուրուզ քի, պիզ տէյիլ եօլունտա վէ նիզամընտա օլարագ մէճլիսլէրտէ ազա օլանլարըն, իլլա միլլէթիմիզին էն էտնա պիր ֆէրտի ալէյհինտէ տախի պիլա սէպէպ պիր շէյ եազմամըշըզ տըր։ Պիզ վաճիպէյի զիմմէթիմիզի, վէ թէրպիյէ վէ ինսանիյէթ վէ միլլէթփէրվէրլիք վէ մաթպուաթ նիզամնամէսի ահկեամընըն նէ օլտուղունու գաթէն աճիզանէ պիլիպ, պու պապտէ հիչ պիր քիմսէտէն տէ տէրս վէ թալիմաթ ալմայա իհթիյաճըմըզ եօգ տուր։ Անճագ պիզիմ եազտըգլարըմըզ վէ պազը թարաֆտան կէօնտէրիլէն մուհարրէրաթը նէշր էթմէմիզ տէյիլ քի միլլէթտէ Երեմեան վէ Վարդանեան մէճլիսլէր օլմասըն, եախօտ պու չիմտիքի Ազալար չախսէն (պիր գաչընտան մաատա) մինասիպէթսիզ վէ սայիրէ տէմէք իչիւն տիր, իլլա պու մէճլիսլէրին սուրէթի ինթիխապընըն Սահմանադրութիւն ահկեամընա մուղայիր օլտուղունու, վէ ինթիխապ էսնասընտա պազը մէնաֆիի մախսուսէ վէ աղրազը չախսիյէլէրինի միլլէթին մէնաֆիինէ թէրճիհ իտէն թաղըմ թարաֆընտան իճրա օլունան Երեմեանները վէ Վարդանեանները ալէմէ կէօսթէրմէք վէ Սահմանադրութիւն ահկեամընըն թէմամիյի մուհաֆազասընը վիգայէ իյլէմէք իչիւն տիր։ Պինայէն ալէյհ պիր գաչ քիչիտէն մաատա ֆէրտէն վահիտ քիմսէյէ տէյէճէյիմիզ եօգ տու ր, ճիւմլէսի տէ բէք ալէա վէ միլլէթէ լազըմը վէ ֆայիտէլի զաթլար տըր, վէ օլապիլիրլէր. պիզիմ իթիրազըմըզ ինթիխապըն թարզընա տըր, չախսիյէթ սավաշը տէյիլ տիր։

Զիրա միլլէթ վէ ճէմիյէթ տէմէք, ատէթա նէկվիւճուտ օլան պիր հէյէթ եախօտ ինսանըն էնվայի ազասընըն միւրէթթէպ պուլունան վիւճուտի կիպի տիր քի, հէր նէվի ալէթ վէ կէօնակէօն ազալարա իհթիյաճը օլտուղու կիպի ումումունուն իթթիֆագը վէ պիրլիքտէ հարէքէթ էյլէմէսի իլէ եաշար, իշ կէօրիւր, մէյտան ալըր վէ մագսատէ վասըլ օլուր։ Պու հապիզաթը վէ պու չարէսիզ իհթիյաճը թապիյէթ պիզէ կէօսթէրմիշ տիր։ Անճագ պիր վիւճուտէ պաշ վէ կէօզ վէ էլ, վէ եախօտ այագ լազըմ տըր տէյէրէք, օ ազալար գալգըպ թէրսինէ կէօրէ մէվգիլէրէ եէրլէշիրլէր, մէսէլա պաշ օլաճագ ազա այագ, այագ օլաճագ իտէ պաշ, եա կէօզ եա էլ հիւքմիւնէ կիրէրսէ, օ վիւճուտ թէքմիլ տէյիլ. իլլա սագաթ տըր. վէ պու հալտէ նէ եաշայապիլիր վէ նէ տէ ինսան կիպի եօլունտա հարէքէթ իտէպիլիր։ Պունուն իչիւն միլլէթտէ հէր չախսըն լիւզումի վար իտէ, վէ պու հալտէ հէր քէսէ րայէթ էթմէյէ տավէթ օլունույօրսաք, պէրի թարաֆտան հէր քէսին տախի քէնտի եէրինէ վէ լիագաթընա կէօրէ մէվգի թութմասը հէմ էլզէմ վէ հէմ ֆարզ տըր, վէ պու հագիգէթի տէ ատալէթ վէ ազըլ վէ թապիյէթ հիւքմիւ իգթիզասընճա քիմսէ ինքեար էթմէմէլի վէ գայիտէ վէ ազըլ վէ թապիյաթ խիլաֆընտա հարէքէթ օլունմամալը տըր տէյու աճիզանէ զանն իտէրիզ։

Իշթէ պու տուր պիզիմ էվվէլ ու ախըր պէյան էթտիյիմիզ վէ իտէճէյիմիզ շէյլէրին խուլասասը մաալի, վէ պունուն խարիճինտէ հազգըմըզտա օլան քեաֆֆէյի իսնատաթ աէթա ազվիյաթ տըր։

Մասիս նամ Երմէնիճէ գազէթանըն 1800 նումէրօլու նիւսխասընտէ Սէրաֆէն Ազնաւուր իմզասը իլէ տէրճ օլունուպ, պիրէր սուրէթլէրի իտէ կէչէն բազար կիւնիւ Փրկիչտէ ազտ օլունաճագ մէճլիսին ազալարընա բէշլինէն տաղըտըլան մէքթուպուն մուֆասսալ րէտտիյէսի իլէ, պիր տէ եինէ մէզքիւր գազէթանըն 1801 նումէրօսունտա թապ էթտիրիլիպ միլլէթիմիզէ այիտ պուլունան ուզուն լայիհա հագգընտա իգթիզա իտէն միւթալաա վէ իթիրազաթըն պէյան ու իֆատէսի, պու կիւնքի նիւսխէմիզին միւսաատէսի օլմատըղը ճիհէթլէ, վագթի ախիրէ թալիգ գըլընմըշ օլտուղունու չիմտիտէն օգույանլարըմըզա արզ ու պէյան իտէրիզ։

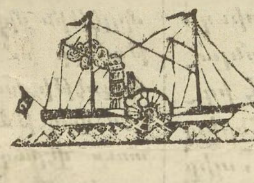

ՇԻՐՔԷԹԻ ԽԱՅՐԻՅԷ

ԽՇՊՈՒ 1876 ՄԱՐՏ 1 ՊԱԶԱՐ ԷՐԹԷՍԻ ԿԻՒՆԻՒՆՏԷՆ ԻԹԻՊԱՐԷՆ ՄԱՐՏ 31 Է ԳԱՏԱՐ

ՊՕՂԱԶ ԻՉԻՆԷ ԻՇԼԷՅԷՆ ՎԱՊՕՐԼԱՐԸՆ ՎԱԳԹԸ ՀԱՐԱՔԷԹԼԱՐԻ

Բօղազ կէօյլէրի Պօղազ իչինտէն Էօրթաքէօյ իսքէլէսինէ հարէքէթլէրի.

Ա. Ց. ՊԻՐ ՎԱՊՕՐ

1 — Եէնիմահալ. Պէօյիւք. Թարապ. Եէնի. Իսթէն. Միրկ. Ռ. Հիսար. Պէպէք. Արնաւ. Օրթաքէօյ. Պէշիկթաշ։
1 15 Արնաւուտքէօյիւնտէն Գուրուչէշ. Օրթաքէօյ. Պէշիկթաշ. Գապաթաշ։
2 — Պէյգօզտան. Եալը պաղչէ. Գանլըճա. Ա. Հիսար. Գանտիլլի. Վանիքէօյ. Չէնկէլքէօյ. Պէյլէրպէյ. Գուզկունճուգ։
2 15 Վանիք. Չէնկ. Պէյլէր. Օրթաքէօյ. Գուզկուն. Պէշիկթաշ։
2 30 Ռ. վէ Ա. Գավագ. Մէզարպ. Պէօյիւք. Թարապ. Եէնիք. Պօյաճը քէօյ. Ռ. Հիս. Պէպ. Արնավուտ. Գուրու. Օրթաքէօյ. Պէշիքթաշ Գապաթաշ։
4 — Պէօյիւք. Թարպ. Պէյգօզ. Եալը. Գանլը. Ա. Հիս. Գանտ. Վանի. Չէնկ. Պէյլէր. Գուզկունճուգ։
4 15 Մէզարպուրնուտան Պէօյիւք. Թարապեա. Եէնիք. Իսթէն. Միրկ. Ռ. Հիս. Պէպէք. Արնավուտքէօյ Օրթաքէօյ Պէշիկթաշ։
5 45 Եէնիմահալլէտէն. Պէօյիւքտէրէ. Թարապեա. Եէնիք. Պօյաճըք. Ռ. Հիսար. Արնավուտքէօյ. Գուրուչ. Օրթաքէօյ. Պէշիքթաշ։
6 45 Եէնիմահալլէտէն Պէօյիւքտ. Թարապ. Պէյգօզ. Եէնիք. Միրկ. Գանլը. Ռ.Հիս. Գանտիլ. Արնավ. Պէյլ. Օրթա. Գուզ. Պէշիքթաշ. Իւսկիւտար։
8 — Վանի. Արնավ. Չէն. Պէյլէր. Օրթաք. Գուզկունճուգ. Պէշիքթաշ.
8 30 Եէնիմահալլէտէն Պէօյիւք. Թարա. Պէյգօզ. Եէնիք. Պօյաճը. Ռ. Հիսար. Պէպէք. Արնավ. Գուրուչ. Օրթաք. Պէշիքթաշ։
8 35 Պէօյիւքտէրէտէն Պէյգօզ. Ե. պաղչէ. Չուպգ. Գանլը. Ա. Հիս Գանտիլլի. Վանիք. Չէնկէլք. Պէյլէրպէյի. Գուզգուն. Իւսկիւտար։
10 15 Եէնիմա. Մէզար. Պէօյիւք. Թար. Եէնիք. Իսթէն. Միրկէօն. Ռ.Հիս. Արնավուտքէօյ. Օրթաքէօյ. Պէշիքթաշ։

Բօղազ կէօյլէրի Էօրթաքէօյտէն Պօղազ իչինէ իսքէլէսինէ հարէքէթլէրի.

2 15 Պէշիքթաշ. Օրթա. Արնավուտ. Պէպէք. Ռ Հիս. Պօյաճը. Եէնիքէօյ. Թարապեա. Պէօյիւքտէ. Մէզարպուրնու.
2 30 Գապաթաշ. Իւսկիւ. Պէշիք. Գուզ. Օրթաքէօյ. Պէյլէր. Չէնկ. Արնավ. Գանտիլ. Ռ. Հիս. Գանլը. Միրկ. Եէնիք. Պէյգօզ. Թարապ. Պէօյիւքտէրէ Եէնիմահալլէ։
4 — Պէշիկ. Օրթա. Գուրուչ. Արնավ. Պէպ. Ռ. Հիս. Պօյաճը. Իսթէն. Եէնիքէօյ. Թարապեա. Պէօյիւք. Եէնիմահալլէ։
4 15 Իւսկիւ. Գուզ. Պէյլէր. Չէնկէլք. Վանիք. Գանտ Ա. Հիսար. Գանլըճա. Եալը պաղչէ. Պէյգօզ. Պէօյիւքտէրէ։
5 30 Պէշիքթաշ. Օրթաքէօյ. Արնավուտքէօյ Ռ. Հիս. Միրկէօն. Եէնիք. Պէյգօզ. Թարապ. Պէօյիւք. Մէզար. Եէնիմահալլէ։
6 30 Գապաթաշ. Իւսկիւ. Պէշիք. Գուզկ. Օրթաք. Պէյլէր. Չէնկէլ. Արնավուտքէօյ Վանի.
8 15 Պէշիկ. Օրթաք. Արնավ. Պէպ. Ռ. Հիս. Միրկ. Եէնիք. Թարապ. Պէօյիւք. Եէնիմահալէ.
9 45 Գապա. Պէշիք. Օրթաք. Գուրու. Արնավուտքէօյտէն տօղրու քէօրփիւյէ ինէճէք տիր։
10 15 Պէշիք. Օրթաք. Արնավ. Պէպէք. Ռ. Հիս. Միրկ. Եէնիք. Թարապ. Պէօյիւք. Մէզարպ. Եէնիմա. Ռ. վէ Ա. գավագլար։
10 20 Գուզ. Պէյլէր. Չէնկէլ. Վանի. Գանտ. Ա. Հի. Գանլը. Եալը. Պէյգօզ. Պէօյիւքտէրէ։
11 — Գուզկուն. Պէյլէր. Չէնկէլք. Վանիք. Ա. Հիս. Գանլը. Ե. պաղչէ. Պէյգօզ։
11 — Պէշիքթաշ. Օրթա. Գուրու. Արնավուտ. Պէպ. Ռ. Հիսար. Միրկ. Իսթէն. Եէնիքէօյ. Թարապեա. Պէօյիւքտէրէ.
11 30 Գապա. Պէշիք. Գուզ. Օրթաքէօյ. Պէյլէրպէյ. Չէնկէլքէօյ. Արնավուտքէօյ
12 — Պէշիքթաշ. Օրթաք. Գուրուչէշմէ Արնավուտք.

ՍԱՀԻՊ ՎԷ ՄՍՒԷԼԼԻՖԻ ՂԱԶԷԹԱ
Յ. ԹՕԼԱԵԱՆ

ԹԱՊԽԱՆԷՍԻ ՊՕՂՕՍ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ
Պէյօղլու Եիշիլ սօգագը Ն. 5.

ԷՃԶԱԽԱՆԷՅԻ ԱՖԻԹԱՊ
ՍԱՀԻՊԻ
ԳՐԻԳՈՐ ՏԱՆԷՇ
ԹԷԷՍԻՍ ՕԼՈՒՆՏՈՒ
1872

Էճզախանէյի մէզքիւր Եվրօբանըն պիրինճի ֆապրիգալարը իլէ միւնասէպէթտա օլուպ, մաթահլարընըն թէմիզլիյի վէ ֆիյաթլարընըն էհվէնլիյի իլէ մէշհուր տուր։
Հ. Նէսթլէ նամ մէշհուր քիմեաճըընըն սիւտլիւ ունունուն պիր թանէճիք մաղազասը։

Մէզքիւր ուն քիւչիւք չօճուգլարա, զայիֆ վիճուտլուլարա վէ խասթալըգտան հէնուզ չիֆարէզիր օլմուշ օլանլարա մախսուս ղայէթ ֆայիտէլի նաֆագա օլուպ, պու կիւնքի կիւն թէքմիլ Եվրօբա վէ թէքմիլ թըպպիյէ ճէմիյէթլէրի թարաֆընտան գապուլ օլունմուշ տուր։

—

Խալիս ՔՈՒՄԻՍ (գըսրագ սիւտիւ իլէ մաեալանմըշ սիւտ)։

Բէլլթիէ, Տիւպօսգ, ժօպաթ, Էվանս, Լէչէր վէ Լօնտրալը Էվանս նամ զաթլարըն թէրքիպ իթտիքլէրի խալիս Պագգալա պալըգըընըն գարա ճիյէրինտէն չըգմա զէյթին եաղը։

—

Լուտվինսպուրկտա Հ. Ֆրանգ ֆապրիգասընըն հինտիպա գահվէսի։ Մէզքիւր գահվէ ատի գահվէ իլէ գարըշըգ օլուպ, թէնին ալէթլէրինէ գուվվէթ վէրտիյի կիպի, միտէյէ տախի ֆայտէլի տիր։ Պու գահվէ, ատի գահվէնին լէզզէթ վէ ճինսինտէն թէպտիլ օլմասըը հալտէ ֆիյաթը տախի անտէն զիյատէ էհվէն տիր։
Հէր սաաթ պուզ մէվճուտ տուր։

Գօմփիօն, իտալաթ, ըսթաճաթ։
Տիւժէն սույու։
Սաչլար իչիւն խալիս պօյա։
Սթամպօլ Քէօփրիւ պաշը N° 1. 2.

ՏԱՐԵՐՔ
ՉԱՓԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՑ
Հ. ՀՄԱՅԵԱՆ Վ. ՓԱՓԻՆԵԱՆ
Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԷՆ
ԹՐԱՀԱՇԻՒ ԵՒ ԱԼՃԷՊՐԱ
Ի ՎԵՆԵՏԻԿ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ
Ձիյ 1 աահէ ճիմ մէճիտիյէ